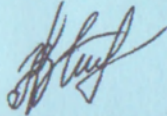

**НАЦІОНАЛЬНИЙ НАУКОВИЙ ЦЕНТР
“ІНСТИТУТ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ”
УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ АГРАРНИХ НАУК**

БУРКОВСЬКА Алла Валентинівна

УДК 338.432 : 339.13 : 631.15

**СТАНОВЛЕННЯ ТА ЕФЕКТИВНИЙ
РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОГО РИНКУ
АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ**

**08.07.02 – економіка сільського
господарства і АПК**

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2006

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Миколаївському державному аграрному університеті Міністерства аграрної політики України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
ЧЕРВЕН Іван Іванович,
Миколаївський державний аграрний університет
Міністерства аграрної політики України,
завідувач кафедри організації виробництва та
агробізнесу

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
КРИСАЛЬНИЙ Олександр Васильович,
Національний науковий центр
“Інститут аграрної економіки” УААН,
завідувач відділу науково-організаційного
забезпечення

кандидат економічних наук, доцент
ТИВОНЧУК Степан Олександрович,
начальник відділу наукового менеджменту і
маркетингу Президії Української академії
аграрних наук

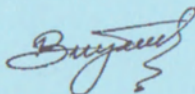
Провідна установа: Сумський національний аграрний університет
Міністерства аграрної політики України,
кафедра фінансів, м. Суми

Захист відбудеться 3 жовтня 2006 року о 15 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.350.01 в Національному науковому центрі “Інститут аграрної економіки” УААН за адресою: 03680, м. Київ, МСП, вул. Героїв Оборони, 10, 3-й поверх, конференц-зал.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного наукового центру “Інститут аграрної економіки” УААН за адресою: 03680, м. Київ, МСП, вул. Героїв Оборони, 10, 2-й поверх, к. 212.

Автореферат розісланий 31 серпня 2006 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук

Пулім В.А.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Україна, в тому числі і Миколаївщина, здавна відомі сприятливими природно-економічними умовами для виробництва багатьох видів сільськогосподарської продукції. Тут сформувались соціально-економічні передумови для широкого розвитку торгівлі аграрною продукцією – ємний внутрішній ринок, вигідне геополітичне розташування, розгалужена транспортно-складська інфраструктура (включаючи морські порти). Проте внаслідок суттєвих недоліків у процесі здійснення аграрної реформи та виникнення деструктивних явищ в організації сільськогосподарського виробництва (виснаження родючості земельних угідь, зношення основних засобів виробництва, скорочення використання виробничих ресурсів, поглиблення диспаритету цін на аграрну продукцію і промислові вироби) протягом тривалого періоду відбувається істотне зменшення обсягів виробництва в аграрній сфері, зниження його ефективності та якості. Така тенденція породжує загрозу розвитку продовольчої безпеки країни, в тому числі і з базових видів харчових продуктів. Це призводить до зниження життєвого рівня населення, нестабільності ринкового середовища, загострюючи проблему реалізації аграрної продукції. Вітчизняний ринок поки що не відіграє стимулюючої ролі у розвитку виробництва і виконує в основному вузькі функції переміщення товарних ресурсів від виробника до споживача з порушенням еквівалентності обміну. В такій ситуації проблема формування внутрішнього ринку аграрної продукції, його стабілізації і ефективного функціонування набуває досить вагомого значення.

Дослідженням цих питань займаються ряд вітчизняних науковців, серед яких: В.Я.Амбросов, В.Г.Андрійчук, В.І.Бойко, П.І.Гайдуцький, О.В.Демченко, М.Я.Дем'яненко, Т.Г.Дудар, Л.А.Євчук, В.Н.Зимовець, Ю.С.Коваленко, О.В.Крисальний, В.Т.Лановий, М.Г.Любас, П.М.Макаренко, М.И.Малік, Л.О.Мармуль, Л.Ю.Мельник, В.Я.Месель-Веселяк, Г.І.Мостовий, С.В.Мочерний, О.М.Онищенко, В.М.Рабштина, Л.В.Романова, П.Т.Саблук, Л.М.Худолій, І.І.Червен, О.В. Шкільов, О.М.Шпичак, В.В.Юрчишин та ін. У більшості їх наукових праць об'єктом дослідження виступає формування ринку сільськогосподарської продукції на макrorівні. Регіональним аспектам становлення і розвитку приділяється значно менше уваги. Між тим трансформація економічного середовища в країні викликає необхідність проведення комплексних наукових досліджень, спрямованих на вивчення регіональних особливостей формування ринку сільськогосподарської продукції. Система функціонування останнього вимагає подальшого глибокого вивчення і удосконалення ринкових відносин.

Науково-теоретичне значення та практична цінність розвитку аграрного ринку в регіонах за умов недостагнього вивчення проблеми, зумовили вибір теми, визначення мети та завдання дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дослідження входить до плану науково-дослідних робіт кафедри організації виробництва та агробізнесу Миколаївського державного аграрного

університету з проблеми „Стратегія розвитку ринку продукції і удосконалення економічних відносин в АПК”, як складова підпрограми „Розробити пропозиції по організації ефективного виробництва в господарських формуваннях ринкового типу” (номер державної реєстрації 0102U000259).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розробка обґрунтованих наукових і практичних рекомендацій щодо становлення та ефективного розвитку регіонального ринку аграрної продукції. Вказана мета зумовила необхідність розгляду і вирішення наступних завдань:

- дослідити теоретичні аспекти становлення і функціонування ринку аграрної продукції та маркетингу з метою узагальнення і уточнення поглядів вчених-економістів на сутність, види, значення та необхідність активізації його розвитку;
- визначити методичні підходи щодо маркетингових досліджень і оцінки ринку з урахуванням їх регіональних особливостей та обґрунтування найбільш прийнятних систем показників;
- здійснити аналіз ретроспективи, сучасного стану та особливостей насичення регіонального ринку аграрною продукцією;
- дати оцінку економічної ефективності виробництва та реалізації аграрної продукції;
- провести аналіз кон'юнктури ринку сільськогосподарської продукції;
- обґрунтувати пріоритетні напрями оптимізації обсягів і асортименту продукції, підвищення її конкурентоспроможності;
- визначити основні напрями подальшого розвитку інтеграції та кооперації;
- розробити рекомендації щодо формування належної інфраструктури аграрного ринку та удосконалення організації реалізації продукції на основі ефективного маркетингу;
- внести пропозиції щодо удосконалення державного регулювання ринку і формування ефективних економічних відносин.

Предмет дослідження. Предметом дослідження є процеси становлення та ефективного розвитку регіонального ринку аграрної продукції.

Об'єкт дослідження. Об'єкт дослідження – теоретичні, методологічні і прикладні положення, пов'язані зі становленням та ефективним розвитком регіонального ринку аграрної продукції.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є базові положення економічної теорії, наукові розробки вітчизняних і зарубіжних учених з проблем розвитку ринку аграрної продукції, законодавчі та нормативно-правові акти країни.

В процесі дослідження використовувалась низка методів, серед яких: діалектичний та абстрактно-логічний (при узагальненні теоретичних і методичних засад ефективного розвитку ринку); монографічний (у висвітленні поглядів учених на досліджувані в роботі проблеми, вивчені ретроспективи розвитку ринку аграрної продукції, вітчизняного та зарубіжного досвіду у цій сфері); розрахунково-конструктивний (в процесі розробки бізнес-плану щодо впровадження комплексу по виробництву

томатної пасти в ДП ПДП МДАУ „Сонячне”); анкетування (при вивченні попиту і смаків споживачів молочної продукції м. Миколаєва); вирівнювання динамічних рядів (при вивченні динаміки валових зборів зерна по сільськогосподарських підприємствах Миколаївщини); графічний (при дослідженні динаміки і структурних змін у розвитку ринку, відображенні результатів проведених вирівнювань).

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна дослідження полягає у наступному:

вперше:

- обгрунтовано пропозиції щодо включення обсягів внутрішньогосподарського використання організаційно-правовими структурами сільськогосподарської продукції (на годівлю тварин, посівний матеріал, сировину для промислової переробки) при визначенні коефіцієнтів еластичності попиту і пропозиції продовольчих ресурсів, що забезпечує підвищення рівня їх збалансованості на аграрному ринку;

- запропоновано включати частину грошової оцінки землі до складу нормативних витрат сільгосптоваровиробників при здійсненні розподілу одержаного від продажу готової продукції чистого прибутку між партнерами інтегрованого виробництва у розмірі аналогічних амортизаційних відрахувань від основних засобів I категорії на рівні 2 відсотків;

удосконалено:

- методику системного аналізу розвитку регіонального ринку аграрної продукції, яка включає не тільки поглиблене дослідження обсягів виробництва, продажу, а й ринкової кон'юнктури сільськогосподарської продукції з використанням комплексу визначених автором показників для регіону країни;

- визначення сутності ринку аграрної продукції, маркетингу, інфраструктури ринку та агропромислової інтеграції, в яких досягається комплексність трактування цих понять;

дістали подальшого розвитку:

- методичні положення щодо розширення асортименту та підвищення конкурентоспроможності аграрної продукції (на внутрішньому і зовнішньому ринках), спрямовані на розвиток виробництва технічних сортів ячменю, розфасованої соняшникової олії, нових видів молочної продукції, плодоовочевих консервів тощо;

- обгрунтування системи заходів щодо розвитку інфраструктури ринку та ефективній реалізації виробленої продукції, яка передбачає формування системи довгострокового кредитування для відновлення матеріально-ресурсної бази, створення іпотечного банку, забезпечення страхового відшкодування виробничих видів сільськогосподарських товариств;

- пропозиції щодо поліпшення державного регулювання ринку, балансування попиту і пропозицій та удосконалення економічних відносин партнерів продуктивних підкомплексів АПК, в основу якого покладаються розвиток системи ціноутворення та забезпечення ринковими цінами відшкодування витрат товаровиробників з одержанням необхідного прибутку.

Практичне значення одержаних результатів. Найбільшу практичну цінність мають наступні результати дисертаційного дослідження: системний аналіз розвитку регіонального ринку та балансів аграрної продукції; удосконалена методика розподілу чистого прибутку інтегрованого формування; методичні підходи щодо визначення коефіцієнтів еластичності попиту і пропозиції та їх балансування; пропозиції щодо розширення асортименту та підвищення конкурентоспроможності аграрної продукції; створення в області Асоціації експортерів аграрної продукції; розроблення бізнес-плану по виробництву томатної пасти у дослідному господарстві “Сонячне” Миколаївського державного аграрного університету; пропозиції щодо розвитку інфраструктури ринку та ефективної реалізації аграрної продукції.

Розроблені в дисертації пропозиції щодо становлення та ефективного розвитку регіонального ринку аграрної продукції схвалені Головним управлінням сільського господарства і продовольства Миколаївської облдержадміністрації до впровадження в практику господарств (довідка №17-196 від 02.02.2006 р.). Запропонований автором бізнес-план впровадження комплексу по виробництву томатної пасти прийнятий науково-дослідним господарством „Сонячне” для впровадження в практику (довідка №37 від 06.02.2006 р.). Перелічені вище практичні розробки представляють інтерес і для інших регіонів України.

Основні теоретичні, методичні і практичні результати дисертаційного дослідження використовуються в навчальному процесі Миколаївського державного аграрного університету при викладанні економічних дисциплін.

Особистий внесок здобувача. Основні положення, висновки та пропозиції дослідження сформульовані та обґрунтовані автором особисто. З 9 опублікованих наукових праць 7 – самостійні. Матеріали публікацій, виданих у співавторстві, використані в дисертації в частині, що належить здобувачу.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, наукові результати та практичні розробки дисертації доповідались та обговорювались на наступних науково-практичних конференціях: міжнародних – „Реформування сільського господарства: підсумки, проблеми, перспективи” (29-30 листопада 2001 р., м. Миколаїв); „Соціально-економічні проблеми в пореформний період” (23-24 вересня 2004 р., м. Миколаїв); „Ринкова трансформація економіки АПК” (2-3 грудня 2004 р., м. Харків); „Методичні основи сучасного дослідження в аграрній економіці” (3-5 березня 2005 р., м. Житомир); регіональних – у Миколаївському державному аграрному університеті (2001- 2006 рр.).

Публікації. За матеріалами дисертаційного дослідження опубліковано 9 наукових робіт (загальним обсягом 3,2 друк. арк.), з яких 8 – у фахових виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг становить 179 сторінок комп'ютерного тексту, містить 33 таблиці, 10 рисунків і 22 додатки. Список використаних джерел включає 250 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, відмічено її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, сформульовано мету, завдання, визначені об'єкт, предмет, методологію та методи дослідження, сформульовано наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, відображено їх апробацію та особистий внесок здобувача.

У першому розділі **“Теоретичні і методичні засади формування та ефективного функціонування ринку аграрної продукції”** досліджується економічна сутність, складові, передумови, принципи формування та значення ефективного розвитку ринку аграрної продукції, сутність і завдання маркетингу, методичні підходи проведення маркетингових досліджень та оцінки ринку.

Ринок як економічне явище – це сукупність товарно-грошових відносин на ланцюгу від виробника до кінцевого споживача, покликана забезпечувати вільний вибір партнерів, посилення конкуренції між ними, встановлення необхідних пропорцій виробництва, формування цілісної економічної системи, кінцевою метою якої є задоволення попиту споживачів. Слід відрізнити поняття «аграрний ринок» та «ринку аграрної продукції». Якщо перший з них пов'язаний і з забезпеченням сільського господарства необхідними для нього засобами виробництва, послугами та прогресивними технологіями, і з продажем вироблених товарів, то ринок аграрної продукції обмежується лише сільськогосподарською продукцією.

Обов'язковою умовою ефективного функціонування ринку є належний розвиток його інфраструктури, яка являє собою систему формувань, що забезпечує обслуговування процесу товарообміну, його надійність, прозорість, безперервність і створюють належні умови для ефективного функціонування ринку.

Український ринок аграрної продукції нині перебуває на етапі становлення і прискорення його формування можливе лише на основі активізації маркетингу, як творчого процесу застосування комплексу сучасних заходів щодо вивчення торговельно-збутової діяльності підприємства, а також своєчасної орієнтації його виробництва на вимоги ринку і забезпечення на цій основі ефективної реалізації конкурентоспроможної продукції. Поки що концепція маркетингу досить повільно проникає в господарський менеджмент.

У процесі аналізу кон'юнктури ринку доцільно застосовувати показники еластичності попиту та пропозиції, спрямовані на досягнення їх збалансованості. Остання визначається як співвідношення загальних обсягів пропозиції та попиту. Із тих видів сільгосппродукції, з яких певна частина споживається на внутрішньогосподарські потреби, обсяг їх пропозиції слід визначати як різницю між обсягом виробництва і кількістю продукції, використаної на задоволення внутрішньогосподарських виробничих потреб. При визначенні обсягу попиту доцільно ураховувати не тільки кількість проданої сільгосппідприємствами продукції на сторону, а й обсяг,

використаний в якості сировини внутрішньогосподарськими переробними формуваннями. Вказані особливості доцільно урахувати і при визначенні коефіцієнтів еластичності попиту та пропозиції. Причому, при обчисленні останніх доцільно застосовувати не ланцюгові, а базисні індекси

Для оцінки ефективності маркетингової діяльності слід використовувати запропоновану в дисертації систему показників, наведену на рис. 1.

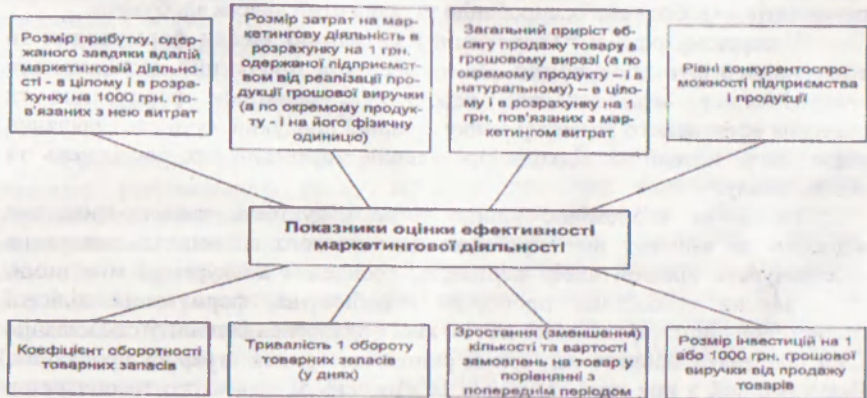

Рис. 1. Система показників ефективності маркетингової діяльності

Оскільки організація маркетингової діяльності в певній мірі визначає результативність функціонування підприємства, для оцінки її ефективності слід застосовувати і основні показники, що характеризують ефективність сільськогосподарського виробництва і підприємницького формування в цілому, перелік яких (як окремих, так і узагальнюючих) наведено в дисертаційній роботі. Проводячи аналіз, підприємство має порівнювати свої показники з такими ж по головних конкурентах та з аналогічними даними минулих періодів, а також з нормативними параметрами.

Другий розділ "Ретроспектива становлення та сучасний стан розвитку ринку аграрної продукції регіону" містить ретроспективу та сучасний стан формування обсягів і видового складу продовольчих ресурсів та сільськогосподарської сировини для промислової переробки, визначення економічної ефективності виробництва сільськогосподарської продукції за участю всіх категорій господарств області, дослідження особливостей насичення регіонального ринку аграрною продукцією, здійснення аналізу його кон'юнктури.

На виконання Указу Президента України від 3 грудня 1999 року "Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектору економіки" в області здійснено трансформацію колективних сільськогосподарських підприємств у нові організаційно-правові структури ринкового типу. Їх кількісний склад та розміри площ сільськогосподарських угідь наведені в табл. 1.

1. Організаційно-правові структури сільського господарства та їх площі земельних угідь у Миколаївській області

Форми господарств	2005 рік	
	кількість	%
Господарські товариства	357	0,22
сільськогосподарські угіддя, тис. га	407,6	25,0
Приватно-орендні підприємства	281	0,17
сільськогосподарські угіддя, тис. га	260,4	16,0
Виробничі кооперативи	24	0,02
сільськогосподарські угіддя, тис. га	15,4	0,9
Фермерські господарства	4702	2,8
сільськогосподарські угіддя, тис. га	231,2	14,2
Державні підприємства	27	0,02
сільськогосподарські угіддя, тис. га	50,2	3,2
Господарства населення, тис.	163,1	96,8
сільськогосподарські угіддя, тис. га	662,9	40,7
Всього виробничо-правових структур, тис.	168,5	100,0
Всього сільськогосподарських угідь, тис. га	1627,7	100,0

За п'ятирічний період майже завершено реформування колективних сільськогосподарських підприємств. Основними організаційно-правовими формами стали господарські товариства та приватно-орендні підприємства. Значно збільшилась кількість фермерських господарств. Високу питому вагу у загальній площі сільськогосподарських угідь і у виробництві тваринницької продукції посідають господарства населення.

Господарські товариства та приватно-орендні підприємства з включенням фермерських господарств об'єднані у групу сільськогосподарські підприємства. Вони разом займають понад 55% земель сільськогосподарського призначення, в них зосереджується основна маса виробництва товарної продукції провідних рослинницьких галузей регіону – зерно, соняшник, цукрові буряки, виноград та половина плодів і ягід. У зерновому господарстві пріоритетне місце посідає озима пшениця, а друге – ячмінь.

В процесі реформування аграрного сектора економіки істотно зросла роль господарств населення. Внаслідок значного розширення їх площ сільськогосподарських угідь зросла у кілька разів їх частка у виробництві тваринницької продукції – молока до 90%, м'яса – понад 80 і яєць – 56%.

Разом з тим ці зміни у структурі формування продовольчих ресурсів і сировини для промислової переробки характеризуються значним спадом обсягів виробництва переважної більшості видів сільськогосподарської продукції. Валові збори зерна здебільшого досягали рівня 1990 року, хоча в окремі роки внаслідок вимерзання значних площ озимих культур – 1995, 2000 і 2003 – мало місце помітне їх зниження. Виробництво соняшника, як досить ліквідної ринкової культури помітно зросло, зокрема в останні три роки. Складним залишається в регіоні становище з розвитком тваринницьких галузей. Внаслідок значного скорочення поголів'я продуктивних тварин валове виробництво молока зменшилось за період з 1990 року на третину, м'яса – у 2,9 раза, яєць – на 48%.

Динаміка обсягів та структури виробництва сільськогосподарської продукції по категоріях господарств в регіоні наведена в табл. 2.

2. Обсяги та структури виробництва сільськогосподарської продукції в Миколаївській області

Продукція	1995 р.		2000 р.		2001 р.		2002 р.		2004 р.	
	тис. тонн	%	тис. тонн	%	тис. тонн	%	тис. тонн	%	тис. тонн	%
Зерно:										
всі категорії господарств	1660,0	100	921,3	100	2718,2	100	2430,1	100	2696,7	100
у т.ч.:										
сільськогосподарські підприємства	1598,8	96,3	819,2	88,9	2205,5	81,1	1833,1	75,4	1842,1	68,3
господарства населення	61,2	3,7	102,1	11,1	512,6	18,9	597,0	24,6	854,6	31,7
Соняшник:										
всі категорії господарств	218,4	100	250,5	100	156,6	100	232,1	100	259,3	100
у т.ч.:										
сільськогосподарські підприємства	216,2	99,0	235,6	94,1	142,3	90,9	204,8	88,2	202,5	78,1
господарства населення	2,2	1,0	14,8	5,9	14,3	9,1	27,3	11,8	56,8	21,9
Овочі:										
всі категорії господарств	184,6	100	174,1	100	142,6	100	170,2	100	220,9	100
у т.ч.:										
сільськогосподарські підприємства	76,4	41,4	47,1	27,1	48,2	33,8	64,7	38,0	58,5	26,5
господарства населення	108,1	58,6	127,0	72,9	94,4	66,2	105,5	62,0	162,4	73,5
Виноград:										
всі категорії господарств	56,1	100	30,2	100	34,1	100	26,3	100	25,0	100
у т.ч.:										
сільськогосподарські підприємства	39,8	71,0	26,6	88,1	30,8	90,6	23,8	90,5	23,7	94,8
господарства населення	16,3	29,0	3,6	11,8	3,2	9,4	2,5	9,5	1,3	5,2
Молоко:										
всі категорії господарств	527,0	100	346,8	100	387,2	100	431,7	100	444,9	100
у т.ч.:										
сільськогосподарські підприємства	281,0	53,3	91,2	26,3	84,0	21,7	76,5	17,7	42,8	9,6
господарства населення	246,0	46,7	255,6	73,7	303,2	78,3	355,2	83,2	402,1	90,4

Формування обсягів ринкової частини аграрної продукції здійснюється під впливом двох організаційно-економічних факторів – необхідності виділення виробленої продукції на задоволення внутрішніх потреб, зокрема створення насіннєвого основного і страхового фондів, формування кормової бази для розвитку тваринництва, для видачі населенню в рахунок оплати праці та в рахунок орендної плати за землю і майнові паї, а також у фонд громадського харчування. Решта виробленої продукції виділяється для реалізації на ринку через власні магазини, ларки, палатки, біржі, аукціони, посередницькі структури ринкового характеру. Слід зауважити, що в щорічних моніторингах виробничо-фінансової діяльності підприємств і організацій Міністерства аграрної політики України реалізація продукції через посередницькі структури віднесена до інших каналів. Продаж основних видів сільськогосподарської продукції по каналах реалізації сільськогосподарськими підприємствами області відображено в табл. 3.

3. Продаж аграрної продукції сільськогосподарськими підприємствами у Миколаївській області

Канали реалізації	2001 р.				2004 р.			
	зерно	соняшник	молоко	м'ясо	зерно	соняшник	молоко	м'ясо
Продано, всього, тис. тонн	1258,5	100,9	65,9	12,6	903,2	127,5	34,5	9,9
%	100	100	100	100	100	100	100	100
у тому числі:								
переробним підприємствам, тис. тонн	26,0	1,8	53,2	1,7	293,1	1,7	30,0	2,5
%	2,1	1,8	80,9	13,5	6,0	-	86,9	25,3
споживчій кооперації, тис. тонн	0,02	-	5,0	0,03	0,7	-	-	0,03
%	0,001	-	0,0	0,02	0,1	-	-	3,0
населенню в рахунок оплати праці, тис. тонн	153,7	6,6	4,6	4,1	26,6	1,5	1,1	1,2
%	12,2	6,5	7,0	32,5	2,9	1,2	3,2	12,1
видано в рахунок орендної плати, тис. тонн	124,7	4,6	0,4	0,4	103,0	4,7	0,1	0,3
%	9,9	4,6	0,6	0,03	11,4	3,7	0,3	0,2
на ринку, тис. тонн	323,7	31,8	6,3	5,0	133,2	19,8	2,2	2,6
%	25,7	31,5	9,5	39,7	14,7	15,5	6,4	26,3
інші канали (посередникам), тис. тонн	630,4	56,0	1,3	1,4	585,5	99,8	1,1	3,3
%	50,1	55,5	2,0	10,3	64,8	78,3	3,2	33,3

За структурою реалізації товарної продукції сільськогосподарськими підприємства регіону мають чітко виражений зерново-соняшниковий виробничий напрям із слабо розвиненими тваринницькими галузями – скотарством і птахівництвом (табл. 4).

4. Структура грошових надходжень від продажу аграрної продукції в сільськогосподарських підприємствах Миколаївської області, %

Продукція	1998 р	2000 р	2001 р	2002 р.	2003 р	2004 р.
Зерно	18,0	15,2	62,9	54,1	28,2	49,2
Пасивія соняшнику	15,6	19,6	10,8	16,9	34,7	19,0
Цукрові буряки		0,4	1,6	2,5	4,2	3,3
Овочі	5,3	3,0	2,5	2,7	3,1	2,5
Плоди	2,3	0,6	0,9	0,9	1,1	1,7
Рослинництво, всього	64,1	75,0	84,1	83,9	82,6	84,7
Молоко та молочні продукти	15,1	8,1	5,8	4,9	4,7	4,0
Худоба та птиця	15,8	14,0	7,1	7,0	8,4	6,6
Яйця	3,6	2,0	1,7	2,0	2,8	3,1
Тваринництво, всього	35,9	25,0	15,9	16,1	17,4	15,3
Разом по сільськогосподарській діяльності	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Аналіз свідчить, що поглиблення спеціалізації сільськогосподарських підприємств на виробництві продукції рослинницьких галузей, зокрема на виробництві зерна і соняшника, зумовлюється у значній мірі ефективністю цих культур (табл. 5).

5. Рентабельність виробництва аграрної продукції в сільськогосподарських підприємствах Миколаївської області, %

Види продукції	1998 р	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.
Зерно	100,3	42,4	43,4	15,4	38,1	15,8
Пасивія соняшнику	166,0	48,1	59,8	67,9	73,9	49,3
Цукрові буряки	15,7	-14,1	14,5	13,5	14,3	21,2
Овочі	14,2	-7,2	-0,2	9,8	21,8	15,3
Плоди	57,6	-8,8	17,6	9,4	3,9	16,3
Виноград	102,1	45,7	-0,7	-4,8	36,9	11,8
Рослинництво, всього	79,3	20,7	40,5	22,4	44,7	21,3
М'ясо великої рогатої худоби	-31,1	-53,0	-30,1	-50,8	-53,9	-46,0
свиней	-29,5	-56,5	-24,0	-28,0	-49,2	-26,8
птиці	-30,6	-53,2	0,3	-34,7	-30,2	-40,3
Молоко	-24,9	-25,1	-12,8	-24,0	0,0	-11,2
Яйця	22,6	-6,0	31,2	9,7	26,9	31,5
Тваринництво, всього	-23,8	-46,0	-12,0	-26,6	-32,7	-17,7

Отже, виробництво продукції рослинницьких галузей, навіть в кризовій ситуації аграрного сектора економіки, було рентабельним, хоча в окремі роки мало місце помітне зниження ефективності деяких галузей, що зумовлювалось здебільшого зниженням урожайності сільськогосподарських культур.

Виробництво ж тваринницької продукції протягом досить тривалого періоду залишається імпровізованим, що в умовах переходу до ринкової економіки призводить до зростання діяльності галузі, різкого погіршення забезпечення населення харчовими продуктами. Низька продуктивність худоби, висока собівартість виробництва молока та привісів живої маси тварин при зниженні якості продукції стали основною причиною не покриття витрат товаровиробників реалізаційними цінами.

Дослідженнями доведено, що кон'юнктура ринку визначається насамперед співвідношенням попиту і пропозиції на продукцію. Ці співвідношення по різних видах аграрної продукції в регіоні є неоднаковими, про що свідчать дані табл. 6.

6. Темпи змін в обсягах пропозиції та попиту з основних видів аграрної продукції у Миколаївській області, %*

Продукція	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.
Пропозиція					
Зерно в середньому	100,0	295,1	263,8	92,4	294,4
Насіння соняшнику	100,0	62,5	92,7	164,4	103,5
Цукрові буряки	100,0	200,3	154,8	193,6	179,7
Овочі	100,0	81,9	97,8	103,7	126,9
Плоди та ягоди	100,0	94,9	83,5	154,9	135,4
Виноград	100,0	112,9	87,1	101,3	82,8
Молоко	100,0	111,6	124,5	122,6	128,3
М'ясо	100,0	56,2	56,4	61,3	57,8
Яйця	100,0	113,0	134,2	136,8	144,2
Попит					
Зерно в середньому	100,0	265,3	249,6	65,0	190,4
Насіння соняшнику	100,0	62,9	79,1	137,0	78,3
Цукрові буряки	100,0	191,3	182,8	235,2	192,5
Овочі	100,0	90,9	79,3	85,1	86,0
Плоди та ягоди	100,0	230,2	176,7	348,8	362,8
Виноград	100,0	160,0	149,5	200,0	240,0
Молоко	100,0	97,5	83,7	52,5	51,0
М'ясо	100,0	43,8	45,8	54,5	34,3
Яйця	100,0	128,2	174,9	177,8	208,9

* Розрахунки проведені до 2000 року, взятого за базу

Виявлено, що по овочах та яйцях простежується поступово, а по соняшнику та м'ясу – до 2003 р. включно тенденція до зростання обсягів пропозиції. Попит же у всі роки у порівнянні з 2000р. по цукрових буряках, плодах, винограду та яйцях був вищим, а по овочах, молоку і м'ясу – нижчим. Водночас по зерну та соняшнику відбувались його помітні коливання. Проведені порівняння темпів зміни пропозиції та попиту показали, що по соняшнику – у 2002-2004 рр., а по зерну та молоку – у всі роки темпи зміни пропозиції були більшими, ніж попиту.

Важливою складовою кон'юнктури ринку є його цінова ситуація. В динаміці за аналізований період склалася стійка тенденція до підвищення

реалізаційних цін в регіоні лише по цукрових буряках та насінню сояшника. По інших же видах аграрної продукції в деякі роки відбувалось зниження цін, що в умовах швидких темпів інфляції не можна визнати виправданим. Важливим показником розвитку ринку є визначення залежності зміни одного показника на інший, що особливо проявляється у ценовій еластичності. З наведених у табл. 7 даних випливає, що найвищі коефіцієнти ценової еластичності пропозиції були досягнуті у 2002 р. по молоку і цукрових буряках; в 2003 р. – по яйцях і сояшнику; в 2004 р. – по яйцях та плодах і ягодах. Цінове задоволення попиту було еластичним у 2001 і 2004 рр. по плодах та яйцях; в 2002 р. – по плодах і у 2003 р. – по яйцях.

7. Коефіцієнти ценової еластичності пропозиції та попиту по основних видах аграрної продукції Миколаївської області

Продукція	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.
Пропозиція					
Зерно	1	-6,13	-2,65	-0,4	-49,0
Насіння сояшника	1	-1,28	-0,17	0,96	0,06
Цукрові буряки	1	0,59	0,32	0,45	0,36
Овочі	1	0,5	-0,04	0,09	0,48
Плоди та ягоди	1	-1,5	-0,75	-1,38	0,83
Молоко	1	0,75	3,67	0,59	0,48
Яйця	1	1,5	-2,14	16,0	1,5
Попит					
Зерно	1	-5,32	-2,53	-2,1	-31
Насіння сояшника	1	-1,28	-0,12	0,64	-0,33
Цукрові буряки	1	0,55	0,43	0,56	0,42
Овочі	1	-0,25	-0,44	-0,36	-0,32
Плоди та ягоди	1	19,5	2,33	-3,44	3,17
Молоко	1	-0,13	-3	-1,82	-1,28
Яйця	1	3,0	-3,86	28,0	-2,92

Отже, практично у всі аналізовані роки були такі види продукції, по яких підвищення цін призвело до зменшення попиту.

У третьому розділі «Напрями ефективного розвитку регіонального ринку аграрної продукції» досліджуються питання, пов'язані з оптимізацією обсягів і асортименту аграрної продукції, підвищенням її конкурентоспроможності, розвитком кооперації та інтеграції агропромислового виробництва, формуванням інфраструктури аграрного ринку, удосконаленням організації реалізації продукції на основі ефективного маркетингу, економічно обґрунтованим державним регулюванням ринку.

Вихідною складовою процесу формування та розвитку ринку аграрної продукції є забезпечення відповідних обсягів її виробництва, достатньою для задоволення попиту і переробної та харчової промисловості, а також населення – для споживання у свіжому виді та розширенні експорту.

У зв'язку із здійсненням реструктуризації аграрних підприємств в останні роки відбулось зменшення обсягів виробленої сільгосппродукції. Проведене у дисертації вирівнювання валових зборів зерна за поліноміною (шостого ступеня) функцією у динаміці за останні 20 років показало, що коефіцієнт кореляції по цій залежності становить 0,66. Це викликає занепокоєння, бо, як доводить світова практика, майбутнє – саме за великомасштабним виробництвом.

Оскільки значну частину осіб, зайнятих у сільському господарстві, становлять пенсіонери, можна спрогнозувати, що в майбутньому масштаби аграрного виробництва в господарствах населення будуть зменшуватись. Вказані обставини слід ураховувати при прогнозуванні змін у джерелах формування пропозиції продукції на ринку.

Для забезпечення більш ефективного використання наявних у господарських структурах обмежених виробничих ресурсів, особливо силових і робочих машин, необхідно ширше розвивати їх кооперацію у напрямі створення і функціонування машинно-технологічних станцій, що сприятиме проведенню в оптимальні строки основних технологічних операцій у землеробстві, формування обслуговуючих постачальницьких та збутових кооперативів, розвитку інтеграційних процесів у сфері виробництва сільськогосподарської продукції та її промислової переробки.

Слід належну увагу надавати розвитку вторинного ринку техніки та поширенню практики надання останньої на прокат. При цьому слід ураховувати можливість переробки зерна на крупи та борошно, а насіння сояшнику для одержання олії в окремих сільгоспідприємствах. Молоко ж, м'ясо, цукрові буряки доцільно переробляти на діючих великих заводах. На базі останніх необхідно створювати обслуговуючі кооперативи, а також окремі структури (філії) з переробки сільгосппродукції. На увагу заслуговує і висвітлений в дисертації досвід провідних переробних підприємств щодо самостійного вирощування сільгоспсировини на орендованих землях.

Назріла необхідність у створенні на корпоративних засадах професійних об'єднань у зерновому, цукрово-буряковому, м'ясо-молочному, олієжировому та інших агропромислових підкомплексах. Причому, стратегічним інтегратором у м'ясному підкомплексі, на наш погляд, може бути Вознесенський м'ясокомбінат, у цукрово-буряковому – Засільський цукровий завод, а у молочному підкомплексі – ЗАТ „Лакталіс - Миколаїв”.

Важливим напрямом розвитку аграрних підприємств має стати визначення раціональної спеціалізації сільськогосподарської діяльності кожного з них. В останні роки підвищується роль рослинницьких галузей у виробництві аграрної продукції при значному зменшенні виробництва продукції тваринництва. Прорахунки державних органів у ціновій, податковій та кредитній політиці, а також відмова від субсидій і дотацій призвели до низької ефективності і таких капіталоемних галузей як овочівництво, плодівництво, виноградарство і збиговості, як скотарство, свинарство, вівчарство та ін.

Переважно посередження виробництва молока в господарствах населення не може забезпечити ефективний розвиток галузі. З цією метою слід створювати на розпашаних землях природних кормових угідь молочно-виробничі кооперативи і організацію культурних пасовищ з системою зрошення, періодичним підсилом травостою насінням злакових і бобових трав, внесенням мінеральних добрив при поверхневому поліпшенні ґрунтового покриття.

Ураховуючи, що основна частина аграрних підприємств області спеціалізується на виробництві зерна та насіння соняшнику, які відрізняються високою рентабельністю, саме цим видам продукції доцільно надавати перевагу і в майбутньому. Їх розвиток слід раціонально поєднувати з іншими галузями. На частку зернових повинно припадати не більше 55% загальної посівної площі сільськогосподарських підприємств, а соняшнику – 10-12%. У складі посівів зернових культур необхідно розширювати площі пшениці твердих і сильних сортів, а також фуражних культур, насамперед – ячменю і кукурудзи та зернобобових. Частку останніх в структурі зернових необхідно довести до 10-15%.

Оскільки в області є потужний шовварний завод для виготовлення високоякісного пива слід розширювати площі під високопродуктивними сортами ячменю. Потребує певного скорочення площа посіву соняшника і розширення – ріпаку.

Для забезпечення виробництва конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції на ринку необхідно забезпечувати її високу якість та низьку собівартість.

Проведені опитування покупців продовольчих товарів щодо розмірів реалізаційних цін підтвердили їх значну роль 70% споживачів, а якість продукції – 88,5%. Тому кожне аграрне підприємство для успішної реалізації своєї продукції повинно забезпечувати зниження собівартості та підвищення якості її виробництва.

Вопитом важливого значення набуває підвищення економічної інтересованості сільськогосподарських товаровиробників у розвитку виробництва конкурентоспроможної продукції. В Україні необхідно запровадити ефективний соціально-екологічно спрямований механізм регулювання її обмеження оренди сільськогосподарських земель неаграрними комерційними структурами. Потребує підвищення встановленої Урядом відсоток орендної плати за землю. При визначенні розміру останнього потрібно враховувати спеціалізацію і ефективність роботи підприємства.

Особливого значення у підвищенні ефективності функціонування аграрного ринку набуває належний розвиток його інфраструктури. Частку біржової торгівлі зерном слід довести до 20%. На товарних біржах необхідно створити умови, за яких сільськогосподарські товаровиробники паралельно з продажем своєї продукції могли б укладати угоди на придбання матеріально-технічних ресурсів.

Потребує удосконалення товарна структура біржової торгівлі, у складі якої треба збільшити частку тваринницької продукції. Держава покликана

сприяти ширшому залученню товаровиробників до участі в біржових торгах, не допускаючи проміжний „лишнього” ринку. Головним змістом біржових операцій мають стати хеджування з ф'ючерсними контрактами, а також укладання форвардних угод. Оскільки в сучасних умовах сільгоспідприємствам бракує фінансових ресурсів, одним з перспективних видів збуту продукції має стати дистриб'юторська форма реалізації, у тому числі ексклюзивного обслуговування. У дисертації доведено доцільність створення в області Асоціації експортерів аграрної продукції.

Для забезпечення належних умов ефективного функціонування різних інфраструктурних формуваль необхідно створити відповідну систему цінового моніторингу діяльності торгово-кредитних компаній, розробити вітчизняні гармонізовані із світовими стандарти, налагодити систему сертифікації продукції, запровадити національну систему інформації ринку аграрної продукції.

При здійсненні маркетингової діяльності доцільно урахувати висвітлений в дисертації досвід США щодо створення Служби сільськогосподарського маркетингу. У великих міцних господарствах необхідно створювати маркетингові служби, а малим та середнім за розміром підприємствам надавати можливість користуватись послугами відповідних спеціалізованих структур.

Ринкові ціни повинні компенсувати товаровиробникам витрати на виробництво та реалізацію продукції, забезпечувати при цьому одержання відповідного прибутку. Це сприятиме розширенню експортних поставок продукції, збалансованості розмірів цін на імпортовані в Україну продукти. Поки що стійкий і прозорий експортний ринок аграрної продукції в країні ще не сформований. Основні напрями вирішення цієї проблеми висвітлені в дисертації.

Для здійснення протекціоністської політики щодо сільгосптоваровиробників необхідно створити Фонд державної підтримки цін і доходів, передбачивши відповідні кошти в державному і місцевих бюджетах. Дотації на підтримку сільськогосподарського виробництва слід виплачувати з розрахунку на гектар посівної площі та голову худоби. Підтримці може підлягати виробництво лише тієї продукції, що має реальні перспективи для продажу на ринках. Державна підтримка аграріїв в Україні повинна надаватись тим, хто забезпечує ефективне використання виділених ресурсів.

Крім того, в Україні доцільно створити спеціальний Фонд кредитної підтримки сільгосптоваровиробників. Існуючі ставки по кредитах для останніх у майбутньому слід знизити до 5-6%. Водночас держава покликана стимулювати довгострокове банківське кредитування, а також побудувати належну податкову систему.

Необхідно, щоб у всіх галузях АПК на одиницю задіяних ресурсів одержувалась рівновелика сума доходів. Слід усунути існуючий в економічних відносинах ціновий диспаритет сільськогосподарських підприємств і промислових виробників товарів, що споживаються в аграрній сфері, який цині є основною причиною збитковості аграрних формуваль.

ВИСНОВКИ

1. Становлення та ефективний розвиток ринку аграрної продукції, як сукупність товарно-грошових відносин між товаровиробниками і споживачами потребує забезпечення вільного вибору партнерів, посилення конкуренції, встановлення необхідних пропорцій в процесі виробництва, спрямованого на формування і функціонування економічної системи господарювання, кінцевою метою якої є задоволення попиту споживачів.

Внаслідок здійснення трансформації колективних сільськогосподарських підприємств в регіоні створена мережа нових організаційно-правових структур ринкового типу на засадах приватної власності на землю і майно. Основними виробниками продовольчих ресурсів та сільськогосподарської сировини стали господарські товариства, приватно-орендні підприємства та господарства населення. Проте допущені суттєві недоліки в період здійснення аграрної реформи, розвиток деструктивних процесів, різке послаблення державного управління агропромисловим виробництвом при посиленні диспаритету цін на сільськогосподарську і промислову продукцію призвели до руйнації матеріально-ресурсного потенціалу, зниження економічної заінтересованості сільськогосподарських товаровиробників у розвитку суспільного виробництва. Це стало наслідком значного зниження в країні виробництва продуктів харчування та їх постачання населенню.

2. Провідними видами товарної продукції рослинництва на Миколаївщині в сучасних умовах є зерно, зокрема пшениця і ячмінь, та соянішник. Їх питомі ваги у загальній структурі грошових надходжень сільськогосподарських підприємств становить близько 70%. У тваринницьких галузях традиційно виробляється молоко, м'ясо великої рогатої худоби, свиней, птиці та яєць. Слід відмітити, що внаслідок посилення кризової ситуації в аграрній сфері різко скоротилось поголів'я тварин, знизилась продуктивність худоби, що зумовило різкий спад виробництва продукції та зниження його ефективності. Протягом тривалого періоду всі тваринницькі галузі, за винятком виробництва яєць, в області зазнаються ібитковими.

3. Формування обсягів ринкової аграрної продукції здійснюється під впливом двох організаційно-економічних факторів – обсягів виробництва та виділення необхідних обсягів сільськогосподарської продукції на внутрішньогосподарські потреби – створення насінних фондів, поповнення кормової бази для розвитку тваринництва, для видачі населення в рахунок оплати та в рахунок орендної плати за землю і майнові паї, а також у фонд громадського харчування. Потреба аграрної продукції для покриття внутрішньогосподарського споживання здебільшого стабільна. Тому збільшення виділення на ринок обсягів продовольчих ресурсів і сировини для переробної промисловості залежить від нарощування їх валового виробництва.

Аналіз свідчить, що зосередження основних обсягів – понад 90% виробництва молока у господарствах населення створює складнощі щодо нарощування продукції скотарства, її конкурентоспроможності та організації розвитку ринку у цій галузі.

4. В процесі дослідження кон'юнктури ринку доведена доцільність застосування показників еластичності попиту та пропозиції, а також їх збалансованості на основі запропонованої автором методики їх обчислення з урахуванням внутрішньогосподарського споживання продукції.

Для оцінки ефективності маркетингової діяльності необхідно використовувати розроблену в дисертації систему показників, здійснюючи оцінку конкурентоспроможності підприємства за допомогою таких показників як рівень рентабельності, загальна рентабельність, рентабельність продажу та ін. Для аналізу конкурентоспроможності окремих видів продукції слід застосовувати такі показники як обсяги їх продажу з якісними характеристиками, ціна, собівартість та витрати на просування продукції на ринок.

5. У зміні показників економічної ефективності виробництва рослинницької і тваринницької продукції в регіоні єдиної закономірності не виявлено. Урожайність більшості сільськогосподарських культур (крім зернових) по аграрних підприємствах за 2003-2004 рр. була децю вищою, ніж у попередні роки. Позитивні зміни відбулись і в рівнях продуктивності худоби та птиці.

Темпи зміни пропозиції за період з 2000 року з більшості видів аграрної продукції були вищими, ніж попиту. Останній в основному задовольняється, але це зумовлено обмеженістю доходів населення. Цінове задоволення попиту є еластичним: в 2001 і 2004 рр. по плодах та яйцю; в 2002 р. – по плодах; у 2003 р. – по яйцю. Однак практично з окремих видів продукції підвищення цін призвело до зменшення попиту. Для запобігання такого стану в майбутньому необхідно застосовувати заходи щодо забезпечення збалансованості між попитом і пропозицією.

6. Ураховуючи традиційну спеціалізацію сільськогосподарських підприємств області на вирощуванні зерна і насіння соняшнику, які характеризуються вищою прибутковістю, виробництво цієї продукції має бути провідним і в майбутньому, раціонально поєднуючи з іншими видами аграрної продукції. На частку зернових має відводитись не більше 55%, а соняшнику – не більше 10-12% загальної посівної площі. У структурі посівів зернових доцільно розширити площі твердих і сильних сортів пшениці, пивоварного ячменю та зернобобових. Частина посівів соняшнику слід скоротити і розширити посіви ріпаку.

7. При створенні агропромислових формувань можна розвивати переробку зерна, соняшника та томатів в окремих сільгоспідприємствах, а молока, м'яса, цукрових буряків доцільно зосередити на діючих великих заводах. Розроблений в дисертації бізнес-план для дослідного господарства Миколаївського державного аграрного університету „Сонячне” по

виробництву томатної пасти дозволить вже в першій рік його функціонування одержати понад 85 тис. грн. прибутку, що свідчить про можливість широкого застосування в інших виробничих структурах.

У дисертації доведено доцільність створення на корпоративних засадах цукрово-буряковою, а також молочного і олієжирового об'єднань у цих підкомітетах Миколаївської області, інтеграторами яких можуть бути Засільський цукровий завод, Вознесенський м'ясокомбінат і ЗАТ „Лакталіс-Миколаїв”.

8. Для забезпечення стабільного і ефективного розвитку ринку до участі в біржових торгах доцільно залучити більшу кількість товаровиробників. Головним змістом біржових операцій мають стати хеджування з ф'ючерсними контрактами, а також укладання форвардних угод. В регіоні доцільно створити Асоціацію експортерів аграрної продукції, склад та функції якої висвітлені в роботі.

При здійсненні маркетингової діяльності в Україні слід ураховувати висвітлений в дисертації досвід США щодо побудови Служби сільськогосподарського маркетингу. У великих міцних господарствах необхідно створювати власні маркетингові служби, а малим та середнім за розміром підприємствам надати можливість користуватись послугами відповідних спеціалізованих структур.

9. Необхідно розвивати державну протекціоністську політику щодо підтримки сільськогосподарських підприємств. З цією метою слід сформулювати Фонд державної підтримки цін і доходів, передбачивши відповідні кошти в державному і місцевих бюджетах. Дотації і компенсації доцільно виплачувати з розрахунку на гектар посівної площі та голову худоби. В Україні необхідно створити спеціальний Фонд кредитної підтримки сільськогосподарських виробників. Існуючі ставки по кредитах для останніх доцільно понизити до 5-6%. Водночас держава покликана стимулювати довгострокове банківське кредитування, побудувати належну податкову систему.

10. Слід посилити кооперування господарств населення у виробництві молока, створюючи молочно-пасовищні кооперативи на основі об'єднання їх пайових ділянок природних кормових угідь, організації кооперативних культурних пасовищ із системою зрошення, періодичним підсівом травосто пасіньм злакових і бобових трав, що забезпечить значно ефективніше використання земельних угідь.

11. В Україні необхідно запровадити ефективний, соціально та екологічно спрямований механізм регулювання й обмеження оренди сільськогосподарських земель неаграрними комерційними структурами. Потребує підвищення і встановлений Урядом відсоток орендної плати за землю. При визначенні розміру останньої доцільно ураховувати спеціалізацію і ефективність роботи підприємства.

Запровадження в практику запропонованих в роботі рекомендацій сприятиме становленню та подальшому ефективному розвитку ринку аграрної продукції як Миколаївського регіону, так і України в цілому.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

у фахових виданнях:

1. Бурковський І.Д., Бурковська А.В. Розвивати технічне забезпечення фермерських господарств // Економіка АПК. – 2001. – №10. – С. 3-5. *(Особисто автору належить: з'ясування питань кооперації фермерів, аналітична складова).*

2. Бурковський І.Д., Бурковська А.В., Червен Е.В. Технічний прогрес – основа ефективної еволюції аграрного виробництва // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2001. – №13. / Спеціальний випуск. – С. 95-99. *(Дисертанту належать: вступ, висновки).*

3. Бурковська А.В. Щодо економічної сутності ринку, проблем його розвитку та основних напрямів їх вирішення // Вісник ХІТГУСГ. Економічні науки. Ринкова трансформація економіки АПК / Випуск 30. Харків. – 2004. – С. 227-231.

4. Бурковська А.В. Ринку аграрної продукції - належний маркетинг // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2004. – №4(28). – С. 77-84.

5. Бурковська А.В. Розвиток інтеграційних процесів як важлива умова формування ефективного ринку аграрної продукції // Економіка АПК. – 2004. – №12. – С. 106-109.

6. Бурковська А.В. Система кредитування аграрного сектору економіки потребує удосконалення // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2005. – №1(29). – С. 76-81.

7. Бурковська А.В. Ринок аграрної продукції повинен регулюватися державою // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. Випуск 13. – Черкаси: ЧДТУ. – 2005. – С. 125-127.

8. Бурковська А.В. Методичні аспекти оцінки ефективності маркетингової діяльності сільськогосподарських підприємств // Економіка АПК. – 2005. – №11. – С. 117-119.

в інших виданнях:

9. Бурковська А.В. Розвиток інфраструктури функціонування ринку аграрної продукції // Методичні основи сучасного дослідження в аграрній економіці / Частина 3. Сучасні тенденції еволюції методики економічних досліджень. Житомир. – 2005. – С. 98-101.

матеріали науково-практичних конференцій:

10. Бурковська А.В. Щодо економічної сутності ринку, проблем його розвитку та основних напрямів їх вирішення. Матеріали міжнародної наук.-практ. конф. “Ринкова трансформація економіки АПК”. – Харків, 2004. – С.227-231.

11. Бурковська А.В. Система кредитування аграрного сектору економіки потребує удосконалення. Матеріали наук.-практ. конф., травень 2005. – Миколаїв, 2005. – С. 76-81.

АНОТАЦІЇ

Бурковська А.В. Становлення та ефективний розвиток регіонального ринку аграрної продукції. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.07.02 – економіка сільського господарства і АПК. Національний науковий центр „Інститут аграрної економіки” Української академії аграрних наук, Київ, 2006.

У дисертації досліджено теоретичні і методичні засади формування та ефективного функціонування ринку аграрної продукції. Розглянуто ретроспективу, сучасний стан та особливості насичення регіонального ринку аграрною продукцією, проведено оцінку економічної ефективності виробництва і реалізації аграрної продукції, а також кон'юнктури ринку. За результатами проведених досліджень визначено основні напрями ефективного розвитку регіонального ринку аграрної продукції, серед яких: оптимізація обсягів і асортименту продукції; подальший розвиток інтеграції та кооперації; формування належної інфраструктури аграрного ринку; удосконалення організації реалізації продукції на основі ефективного маркетингу; економічно обгрунтоване державне регулювання ринку і формування ефективних економічних відносин.

Ключові слова: ринок аграрної продукції, інфраструктура ринку, конкурентоспроможність, кон'юнктура, попит, пропозиція, ефективний розвиток, маркетинг, ретроспектива, асортимент продукції, інтеграція, кооперація, ефективна реалізація, економічні відносини, держрегулювання ринку.

Бурковская А.В. Становление и эффективное развитие регионального рынка аграрной продукции. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.07.02 – экономика сельского хозяйства и АПК. – Национальный научный центр «Институт аграрной экономики» УААН, Киев, 2006.

В диссертации исследованы теоретические и методические основы формирования и эффективного функционирования рынка аграрной продукции. При этом на основе анализа работ целого ряда ученых-экономистов раскрыты экономическая сущность, составляющие, предпосылки, принципы формирования и значимость эффективного развития рынка аграрной продукции, сущность и задачи маркетинга, методические подходы к проведению маркетинговых исследований и оценке рынка.

К вопросам, которые необходимо решать в современных рыночных условиях относятся: повышение конкурентоспособности продукции,

оптимизация уровня цен, удовлетворение спроса на рынке с предоставлением максимума предложения. Для обеспечения успешной реализации своей продукции каждое предприятие должно прикладывать все усилия к снижению себестоимости производимых товаров и повышению их качества.

Значительное место отведено в работе исследованию ретроспективы, современного состояния и особенностей насыщения регионального рынка аграрной продукцией, оценке экономической эффективности производства и реализации аграрной продукции, анализу конъюнктуры рынка.

Автором предложена методика исчисления показателей эластичности спроса и предложения, а также их сбалансированности с учетом внутрехозяйственного потребления аграрной продукции (на корм скоту, посевной материал, сырье для промышленной переработки)

На основе изучения зарубежного и отечественного опыта, а также собственных исследований определены основные направления эффективного развития регионального рынка аграрной продукции. При этом наибольшее внимание уделено таким из них, как: оптимизация объемов и ассортимента аграрной продукции, повышение её конкурентоспособности; дальнейшее развитие интеграции и кооперации; формирование надлежащей инфраструктуры аграрного рынка; совершенствование организации реализации продукции на основе эффективного маркетинга; экономически обоснованное государственное регулирование рынка и формирование эффективных экономических отношений.

Работа отличается значительной научной новизной, наиболее существенными составляющими которой являются: разработанная автором модель системного анализа развития регионального рынка аграрной продукции; обоснование необходимости включения в состав затрат сельхозтоваропроизводителей при осуществлении распределения полученной от реализации готовой продукции прибыли между партнёрами покомплексов АПК части стоимости земли (в размере амортизационных отчислений, установленных для основных средств I категории; усовершенствованная автором методика исчисления коэффициентов эластичности спроса, предложения и их сбалансированности; комплекс предложений по совершенствованию ассортимента аграрной продукции, укреплению инфраструктуры рынка, эффективной реализации произведенной продукции, улучшению госрегулирования рынка и экономических отношений партнёров продовольственных подкомплексов АПК.

Выработанные диссертанткой рекомендации по становлению и эффективному развитию регионального рынка аграрной продукции приняты Главным управлением сельского хозяйства и продовольствия Николаевской облгосадминистрации для внедрения в практику хозяйств, а предложенный ею для научно-исследовательского хозяйства ПГАУ «Сонячине» бизнес-план

создания комплекса по производству томатной пасты принят им для внедрения в практику.

Ключевые слова: рынок аграрной продукции, инфраструктура рынка, конкурентоспособность, конъюнктура, спрос, предложение, эффективное развитие, маркетинг, ретроспектива, ассортимент продукции, интеграция, кооперация, эффективная реализация, экономические отношения, государственное регулирование рынка.

Burkovska A.V. Formation and Effective Development of Regional Agrarian Market. – Manuscript.

Dissertation for Candidate of Science degree in the field of Economics, specialty 08.07.02. – Farm Economics and Agro- Industrial Complex. National Research Centre “Institute of Agrarian Economics” at Ukrainian Academy Science, Kyiv, 2006

The dissertation is devoted to the research of theoretical and methodical means of the formation and effective operation of agrarian market. The research has been done on the following problems:

- the retrospective, present – day condition and special features of supplying the regional market with the farm products;
- the estimation of the economic efficiency of the production and marketing the farm products, as well as the state of the market.

As a result of the research the following prospects of the development of the farm products market in the region have been outlined:

- the optimization of the output and range of products;
- the further development of integration and cooperation;
- the formation of the agrarian market infrastructure;
- the improvement of the distribution of products on the basis of effective marketing;
- economically grounded state regulation of the market and the formation of the effective economic relations.

Key words: farm products market market infrastructure, competition, state of market, supply and demand, effective development, marketing, integration, cooperation, economic, relations, state regulation of the market.